

Novšie pramene k zvykom tovarišov (kupovanie mena – Namenkauf)

OTTÓ DOMONKOS

V cechových zvykoch tovarišov je z viacerých remeselných odvetví známy opis oslobodenia učňov, „krstenia“, „zasvätenia“. Vieme, že učň, ktorý bol oslobodený, postúpil o stupeň vyššie v cechovej hierarchii, už nemohol chodiť po ulici v spoločnosti učňov, ale aj medzi tovarišov sa mohol ako plnoprávny člen zaradiť až po tzv. pasovaní za tovariša. Dovtedy bol považovaný za „mladíka“ (*Junge*), „polomládenca“ (*Halbgesell*). O zvykoch pasovania, ich rozšírenosti a o hmotných pamiatkach, ktoré sa k nim viažu, sme si doteraz mohli vytvoriť najucelenejší obraz u tkáčov na základe prameňov zo 17.–19. storočia. Pokúsili sme sa poskytnúť o nich prehľad spolu so sporadickými a neúplnými údajmi aj o mnohých iných remeslách (Domonkos 2000, 160).

Vo zvykosloví tvoria samostatnú skupinu obrady dávania, kupovania mena (*Namenkauf*). Vo svojej citovanej práci som zhrnul naše doterajšie poznatky o zvykoch z 15.–19. storočia a ich stredoeurópskych súvislostiach. Uvedomujem si, že obsiahnuť takéto rozsiahle časové obdobie je snáď odvážne, ale robil som to v presvedčení, že aj iní môžu prispieť novými poznatkami a môžeme tak získať čoraz ucelenejší obraz o stredoeurópskych kontextoch cechového života. Na druhej strane môžu sa objaviť aj nové pramene, ani nehovoriac o bohatom materiáli v archívoch a múzeách na územiach mimo dnešného Maďarska.

Šťastnou náhodou som aj ja sám objavil významný prameň, súvisiaci so zvykom dávania mena u kováčov. Kováči podkúvači (*Hufschmied*) v Somlóvásárhelyi vo Veszprémskej župe dostali listinu o privilégiách roku 1671, artikuly tovarišov vydal samotný cech v 18. storočí.

Krstenie

O lokalite Somló–Vásárhely napísal Elek Fényes v roku 1851 nasledovné. Leží pri južnom úpätí vrchu Somló, z obyvateľov je 1728 katolíkov, 20 reformovaných a 10 židov. Na potoku Torna pracujú prosperujúce vodné mlyny. Okolo stredu vrchu sa rodí najlepšie víno. „Béla IV. ho spolu s panstvom, ktoré k nej patrí, daroval mníškam na Zajačom ostrove [dnes Margítin ostrov – pozn. O. D.]. Jej súčasným vlastníkom je piaristická základina“ (Fényes 1851, IV: 278–279). Z názvu osídlenia [vásárhely = trhové miesto, pozn. prekl.], ako i na základe relatívne veľkého počtu obyvateľov je zrejmé, že usadlosť bola jedným z významných trhových miest tejto oblasti. Vieme, že Cechový kataster obsahuje aj početné cechové pamiatky, nachádzajúce sa v historických a národopisných zbierkach Bakonyského múzea (Bakonyi Múzeum: 2-1976.214). Nie je však medzi nimi kniha uby-

tovania tovarišov, pretože tá sa nachádza v národopisnom archíve s nápisom „Az Bötsületes Egisz Leginyeknek Be Iró Könyvő. Az 1786-dik Asz/tendöben“ (evid. č. 56.56.1.) Tak zostali skryté písomné pamiatky tovarišského cechu s najširším územným pokrytím, vzťahujúce sa na obdobie rokov 1786–1824. József Bartócz spomína knihu tovarišov v svojej publikácii, ktorú v malom náklade vydala Mestská knižnica Móra Jókaiho v Pápe. Žiaľ, do rúk sa mi dostala až po napísaní mojej knihy (Domonkos 2000), keď som z archívu múzea vo Veszpréme získal kópiu celého rozsahu cechovej knihy (Bartócz 2000, 38–39).

Cechová kniha má rozmery 34x22 cm, pozostáva z 25 zviazaných listov. Predný a zadný obal má na hneďom podklade biely vlnovitý vzor. V pravom hornom rohu vnútornej strany je drobným písmom napísané Provatís Colami, čo je možno meno zapisovateľa cechu. Začiatok menného zoznamu poukazuje na vypísanú ruku, prvých dvadsať záznamov je z obdobia od 12. marca 1786 do 23. decembra 1787. Na nasledujúcej strane sú iným rukopisom zaznamenané mená „polotovarišov“. Ďalej sú uvedení už len „celí tovariši“, resp. od polovice knihy sú na samostatných listoch uvedené mená „polotovarišov“. Nikde nie je žiadny záznam o tom, že by pri príležitosti štvrtročných schôdzí, keď sa uskutočňovalo pasovanie za tovarišov, došlo aj k nejakému finančnému vykúpeniu. Zostáva tak neujasnené, v priebehu akého obradu dostal tovariš meno, a stal sa tak celým tovarišom.

Po detailnom spracovaní záznamov sme dostali nasledovné výsledky.

Celý tovariš	r. 1786-1824	191 osôb
Polotovariš	r. 1786-1821	171 osôb
Zahraniční	r. 1786-1820	<u>67 osôb</u>
Spolu:		429 osôb

U 362 tovarišov z Uhorska zaznamenali miesto narodenia, čo vyobrazené na mape vykazuje 155 usadlostí v 16 župách, predovšetkým vo vnútorných oblastiach krajiny. Žiaľ, to nezaznamenali, z ktorej lokality bezprostredne prišiel tovariš. Okrem Bratislavskej župy bola z územia dnešného Slovenska zastúpená Trenčianska župa a mesto Košice po jednej osobe. Z územia Sedmohradska prišli dvaja tovariši z mesta Kézdivásárhely (dnes Târgu Secuiesc, Rumunsko), z Chorvátska sem zavítala, resp. počas svojej vandrovky sa v Somlővásárhelyi zastavila jedna osoba.

67 cudzincov bolo z 13 susedných krajín alebo dŕžav. V časovom slede od prvého záznamu:

1786 Mähren	7 osôb
1786 Böhmen	4 osoby
1786 Steuer	2 osoby
1786 Franken	2 osoby
1792 Österreich	6 osôb
1792 Schlesing	5 osôb
1792 Polen	2 osoby
1793 Pfalz	1 osoba
1795 Preiss	2 osoby
1804 Schwaben	1 osoba

1808 Sachsen	3 osoby
1808 Kravat	1 osoba
1809 Elsass	1 osoba
Spolu:	37 osôb

O chýbajúcich ďalších 30 osobách sa dalo zistiť len toľko, že nepochádzali z Uhorska, ich presné zaradenie nebolo možné.

Podobne veľký mohol byť aj teritoriálny okruh kováčov zo Szekszárd, ale žiaľ, okrem dekorovanej zakladacej listiny sa nezachovali žiadne zoznamy, hoci bol založený o desať rokov skôr (1776) ako v Somlóvásárhelyi. Pravdepodobne by sme mohli získať cenné údaje aj smerom na juh, z územia Chorvátska. Aj v oblastiach Zadunajska a Dolnej zeme môžeme predpokladať ich častejší výskyt. Snáď sa raz objavia aj tieto pramene.

Pri premietaní údajov cechovej knihy zo Somlóvásárhelyi na mapu sa zistilo i to, že v dávnejšie známych knihách tovarišov z miest Gyula (Ceglédi 1973, 122), Debrecín a na západe Feketeváros – Purbach (Kiteibel 1985; Kiteibel 1987) je zvyk krstenia, kupovania mena (*Namenkauf*) neskorší, ako prvé objavenie sa odtiaľ pochádzajúcich tovarišov na našom území, v Somlóvásárhelyi. Môžeme teda povedať, že tí len dočasne prijali zvyky kováčskych tovarišov. Tie boli živé dovtedy, kým ústredné alebo miestne mocenské orgány nezabezpečili dodržiavanie nariadenia Miestodržiteľskej rady (*Helytartó Tanács*) z roku 1797, ktoré na schôdzach vandrujúcich tovarišov zakazovalo doslovné prednesenie textov, zdravíc, anketových otázok (*Umfragen*), ktoré viedli k mnohým zneužitiam, a peniaze na pitie, pochádzajúce z pokút, zase k hýreniu (Kassic 1835, 15).

Podstata tohto zvyku je nasledovná: Vyučený, oslobodený učeň, mladík, „polotovariš“ (*Junge, Halbgesell*) sa len vtedy stal „celým tovarišom“ (*Ganz Gesell*), keď si v rámci obradu, či ceremónie kúpil alebo zvolil meno. Nemecký ekvivalent výrazu „nepasovaný“ je „ungebutzte“, resp. „pasovaný“ „gebutzte“, ale to isté právne postavenie vyjadruje aj výraz „kováčsky tovariš“, (*halb Schmied*), resp. „celý tovariš“, (*ganzer Schmied*). Voľba mena sa sústredila predovšetkým na nasledovné prívlastky: Strieborná podkova, Strieborný kliniec podkovy, Strieborný kliniec, (*Silber Eisen, Silber Eisen Nagel, Silber Nagel*). V somlóvásárhelyskej cechovej knihe uvedených 191 celých tovarišov (*ganzer Schmied*) si zvolilo pre seba jedno z týchto mien. Zvyšných desať percent si do knihy zaznamenalo také vedľajšie mená, ktoré na jednej strane vyjadrujú ich status tovariša, aký mohol získať už skôr na inom mieste v rámci pasovania do statusu tovariša. To sú bez výnimky nemecké texty, ktoré potrebujú vysvetlenie, lebo ich maďarský ekvivalent nie je známy, ale sú súčasťou zvykov, ktoré praktizovali zahraniční tovariši.

Z tabuľky, zobrazujúcej pôvod tovarišov, z roku prvého zápisu v knihe je jednoznačné, že v Somlóvásárhelyi existovala aj staršia cechová kniha, ktorá sa, žiaľ, stratila, a zachovaná kniha pokračovala ďalej v zaužívanej praxi spreď roku 1786.

Používanie „mien“, vyjadrujúcich osobné, osobité vlastnosti jedinca je známe aj z nemeckej historickej, hospodársko-historickej literatúry a z literatúry, zaoberajúcej sa dejinami cechovníctva. Tak už v roku 1522 sa v saskom Annabergu pri pasovaní za tovarišov v prostredí baníckych kováčov dostalo do tovarišských kníh vedľajšie mená „Spring in die schmitte“, „frischeisen“ (Bräuer 1989, 141), „mená“ tovarišov v sliezskom Briegu (1684) sú „springinsfeldt“, „silbernagel“; v Görlitzi „Silbernagel“, „Zwicknagel“, „Springinsfeldt“ (1731); v Beilitzi „Silbernagel“ (1777), (Isenberg 1936, 62–64.) – V Bazileji patrili v 16. storočí k obľúbeným menám „Silbereisen, Ritteisen, Roteisen“ atď. (Schulz 1985, 137).

Vysvetlenie niektorých mien:

- 1793 „Spring in das Felt; Springinsfelt“ = niktoš, pobehaj „...eine lebhaft umherspringende, bald hier, bald da befindliche Person jedes Geschlechts; im Osnabrückschen Spring – in – die – Welt. „Du warest immer ein Springinsfeld.“ (Campe Wörterbuch, 1810.4 B. s.554)
- 1823 „Es laset sich ein schreiben ein gantzer schmidt mit Namen Peter Bader Spring in dass Feld gebörtig von Saet (Sanct) Gotharg.“
- 1823 „Franz Grof. Springenz Feldt von Mark Kopf gebürtig von Oesterreich.“
- 1824 „Lorenz Lebele Spring ins Feldt aus Elssaser gebürtig.“
- 1825 „Es Läst sich Einschreiben Ein Frisch undt Freyer Küdorfer (Ruderer = obratný, vytrvalý) mith namen Karoly Andrasch von Geschbot (?) aus (Ungarn?)...“
- 1823 „Frisch ins Feldt ... Joseph Irman“ = obratný, čulý, smelý (Campe I.B. s.175)

Tovariši, zlostiaci majstra sa aj hlásili k svojmu charakteru:

- 1823 „...Mit Namen Mihel Hotvath Wass Fragest Du Darnach, bebürtig von Lowasberin.
- 1824 „... ein gantzer schmith Mit Namen Joseph Poses Trutz in Mejster gebürtig von Tiozolsgräm von Púhm (Béhmen). (Campe 1810. 4.B., s. 897), majstra zlostiaci „... wulfkank Suldisch Trutz Maister aus Pairn (Baiern)“.
- 1825 „... Zäntner Trutz Meister gantzer Schmith gebörtig von Wischau.“ (majster zlostenia?)
- 1826 „... gantzer Schmid Trutz in Maister geburtig von ... aus Schlesinger.“
- 1827 „... Johanner Balter Trutz in Meister geb. von Mattersdorf (Mattersdorf –Nagymarton) Eisenburger Komitat.“
- 1828 „... Michael Uhrich truzi Meister ganzer Schmid von Pinkafeld (Pinkafő – Sopronská župa) gebürtig“.

Poznajúc zahraničnú literatúru, s veľkým prekvapením som objavil hneď na prvej strane: 1786 „9-ten Abril Es last sich einschreiben ein gantzer schmith Kowatsics Martin Arany patko szeg Geb ...“ (vodou rozmočený, nečitateľný názov osídlenia). Neskôr, o tri záznamy ďalej, 18. júna: „Bejratik egy Böcsületes kovács egész Legén Bálint Sámuel aran patko Dorogi születés“. Myslím, že obe osoby môžu byť z Maďarska, veď aj v prvom, nemecky písanom zázname je maďarsky uvedené vedľajšie meno „Arany patko szeg“ (*zlatý kliniec podkovy*), získané pri pasovaní za tovariša. Druhý zase, pretože bol rodákom z Dorogu, možno uvidiac predošlý záznam, si zvolil meno „arany patko“ (*zlatá podkova*). Ale čo môže znamenať tento záznam zdanlivo „vyššieho rangu“, odkiaľ prišiel nápad na jeho voľbu? Z knihy Endre Csatkaiho: *Cégerek* (Vývesné štíty) vieme, že v názvoch obchodov so železiarskym tovarom sa často vyskytuje označenie „arany“ (zlatý), pozdvihujúce úroveň obchodu. Napr. v Soproni názvy Zlatá motyka (1805), Zlatý škrabák (1771), Zlatá reľaz (1857), Zlatá sekera (1867), Zlatý rýl (1888), Zlatá kosa (19. stor.) sa používali po desaťročia, dokonca i storočia (Zlatý škrabák 1771–1944). Medzi peštiansko-budínskymi vývesnými štítmami sa vyskytla aj „Zlatá podkova“ (1805) (Csatkai 1971, 50, 60–31.) O ich používaní v 18. storočí doteraz nemáme údaje, ale nemožno to ani vylúčiť. Samozrejme, v našom prípade musíme hľadať iný predobraz, veď v oboch prípadoch sa zvolené mená „Zlatý kliniec podkovy“ a „Zlatá podkova“ dostali do cechovej knihy v roku 1786. Pri skúmaní cechových pamiatok podkúvačov (*Hufschmid*) som objavil vývesný štít

kováčov-liečiteľov z Fertórákosu, na ktorom v priebehu reštaurovania zostali viditeľné stopy po pozlátení na všetkých štyroch podkovách. (Múzeum v Soproni, národopisná zbierka, evid. č. 65.18.1). Cech „Hufschmit“ z Fertórákosu (Kroisbach) získal privilégia v roku 1652 a ich pečať sa zachovala z roku 1676.

Fertórákos je mestečko, majetok rábskeho biskupa, obkolesené hradbami. Uprostred usadlosti stojí na pôvodnom mieste pranier zo 17. storočia. Na začiatku 60. rokov 20. storočia boli viditeľné zvyšky štyroch kováčskych dielní, resp. jedna bola v prevádzke pod kováčskym kopcom v malej bašte mestských hradieb, pred ktorou stála klada na podkúvanie. Vývesný štít visel na priečelí domu č. 116 na Hlavnej ulici pod firemnou tabuľou. Dielňu postavil síce až v roku 1922 Gusztáv Zechmeister, ktorý sa vyučil remeslo u Mátyása Pillera. Ten mal dielňu na Hlavnej ulici pod číslom 33 a roku 1966 sa zatvárala. Z ulice sa dalo zísť po štyroch schodoch do dielne z 18. storočia zakončenej klenbami, kde sa zachovalo ešte celé zariadenie. Vnútri za bránou stála podkúvačská kôlna. Na dvore domu č. 155 na Hlavnej ulici v samostatnej budove bola do konca vojny v prevádzke kováčska dielňa v majetku Gyulu Németha, postavená spolu s podkúvačskou kôľnou. Roku 1946 ho vysídlili, potom dielňa stála opustená. Vývesný štít kováča-liečiteľa darovala múzeu vdova po Gusztávovi Zechmeisterovi roku 1965. – V zbierke Stornó v Soproni je vo vstupnej hale umiestnený pozlátený kováčsky vývesný štít, zostavený zo štyroch podkov (možno je aj neúplný) zo začiatku 19. storočia. V inventárnom zázname je označené ako miesto nálezu Ulica veterného mlyna (*Szélmalom utca*) v Soproni (S. 84.440.1). V publikácii s názvom „Soproni polgárcsaladok“ (*Meštianske rodiny v Soproni*) pod poradovým číslom 8990. sa stretne s menom Ferenc Rokoscha, ktorý zložil občiansku prisahu roku 1796. Jeho otec pochádzal z českého Náchodu, povoláním bol podkúvač. (Házi 1982. II. 8990.) V súpise domov v Soproni od Gusztáva Thirringa ho našiel pod číslom 9 na Ulici veterného mlyna, pôsobil v rokoch 1810-1820 ako spolumajiteľ. Za identifikáciu oboch údajov môžeme ďakovať etnológovi Józsefovi Kücsánovi. Vývesný štít teda pochádza odtiaľto (Thirring 1941, 140). Pozlátenie sa nám zdalo príliš pekné, veď vývesný štít sa dostal na popredné miesto vo vstupnej hale súkromnej zbierky, takže možno predpokladať, že ho Stornovci premaľovali. Reštaurátorská analýza ukázala, že pôvodne bol povrch podkov zdobený zlatými fóliami (zlatý dym) a dnes viditeľný povrch je skutočne neskorší. (Reštaurátor Vilmos Mélykúti). Pozlátený kováčsky vývesný štít zrejme aj v iných mestách mohol označovať samotnú dielňu, ale možno aj ubytovňu tovarišov (*Herberg*). Ferenc Bogdál vo svojej práci „A kovácsok lógyógyítása“ (*Liečenie koní kováčmi*) spomína vývesný štít kováča-liečiteľa a zo svojho terénneho výskumu uverejňuje fotografie desiatich liečivých podkov. Bogdál vo svojej štúdií „Kovácsremekek, kovácségérek“ (*Kováčske majstrovské kusy, kováčske vývesné štíty*) uvádza, že o pozlátenom vývesnom štíte sa z informácií majstrov nedozvedel (Bogdál 1971b). My taktiež publikujeme niekoľko fotografií liečivých podkov, ale liečením koní sa nemienime zaoberať, veď to vynikajúco urobil Ferenc Bogdál, počnúc nariadením Miestodržiteľskej rady z roku 1799 cez vyhľadanie rôznych kníh a rukopisov o liečení dobytká až po výcvik vojenských kováčov-liečiteľov (Bogdál 1971a).

O cechových zvykoch v nemeckých oblastiach si môžeme vytvoriť detailný súhrnný obraz od M. Fridericusa Frisiusa, s vierohodnými údajmi zo 17. storočia. Z Lipska z rokov 1705 – 1716 v jednotlivých zošitoch zaznamenal ceremónie dvadsiatich remesiel, ako som sa tým už zaoberal vo svojej štúdií (Domonkos 1977). V nej som na základe materiálov z maďarských archívov a múzeí zhrnul poznatky o používaní vencov z umelých kvetín, resp. železa a striebra pri zvykoch pasovania za tovarišov a majstrov v 17.–19. storočí.

K zahraničným analógiám som si vzal na pomoc Frisiovu prácu „Ceremonial politika“, vzťahujúcu sa na dvadsať remesiel (Frisius 1705–1716). Aj teraz, v prípade kováčov, musím siahnúť po tomto zväzku.

Titulná stránka knihy M. F. FRISIUSA, 1705.

M. F. Frisius na prvých desiatich stranách svojich zošitov uvádza všeobecné poznatky pre remeselníkov, oboznamujúc čitateľa s pravidlami prijímania a oslobodenia učňov, ako sa stanú z tovaríšov majstri, ako sa majú správať. Nabáda k pestovaniu a dodržiavaniu tradícií a zvykov. Z textu titulnej strany ani nie je zrejmé, o ktorom remesle bude reč. Je pravda, že vedľa vyobrazená rytina prezrádza charakteristické znaky daného remesla. V našom prípade na nákovu, zasadenú do klátu, sú zobrazené kliešte a kladivá ako náradie, symbolizujúce kováčske remeslo. Na obrube kruhového poľa možno čítať príslovie „DUM FERRUM CANDET, CUDENDUM EST“ (*kuj železo, kým je horúce*). V ľavom hornom rohu je zobrazené kovanie iskriaceho železa, v pravom hornom rohu podkúvanie koňa. Obvyklá nemecká sentencia v kartuši v dolnej časti obrazu dopĺňa kompozíciu. Jej voľný preklad je nasledovný: Železo je ľahké tvarovať, kým je na nákovu žeravé. Svoju vec, keď chceš dosiahnuť, buď čulý a snaž sa, toto počiatočné rozohňenie je často viac ako ošoh z omeškania. – Vysvetlenie tohto vyobrazenia nájdeme na konci zošita: „Der Schmiede Gott bey denen Heyden war der lahme Vulcanus, gleichsam Volicanus genennet weil das Feuer immer in die Höhe gehet. Die Schmiede heiligten ihm einen Hammer nebst der Zange. Der Berg Aethna war seine Schmiede, und die Schmiede Knechte hiessen Brontes,

Steropes und Pyracmon“ (Kyklopovia sú Vulkanovi pomocníci v bruchu Etny. Kováči im zasvätili jedno kladivo a kliešte. Frisius 1705, 38).

Mládenec sa musel dostaviť na pasovanie za tovariša na Herberg vtedy, keď sa tovariši stretli pri svojej truhlici, aby zaplatili svoj týždenný poplatok do truhlice. Ceremónia pasovania za tovariša pozostávala z troch hlavných častí: I. Feuer auffblasen, II. Feuer auskühlen, III. Die Fürsage.“ „Wie wird es bey dem Feuer-Auffblasen gehalten? Es wird ein Stuhl mitten in die Stube gesetzt und ein Alt-Gesell hänget eine Handqvelle umb den Hals, was herunter hänget, muss in das Handbecken, so auf dem Tische stehet, fallen. Und so stehet der, so dass Feuer aufblasen will, auf und halt eine ganze Rede.“ Mládenec s veľkou úctou prednesie svoju žiadosť. „Mit gunst, dass ich mag aufstehen, Mit gunst, dass ich mag zuschicken alles, was man zum Feuer aufblasen bedarff.“ S úctou po prvé, po druhé, po tretie, ako sa to robí podľa zvyku remesla tu a teraz, alebo kdekoľvek inde. „Mit gunst, dass ich mag der Gesellen Handbeckhen und Handqvele auffeben und zu mir nehmen, ... Mit gunst, dass ich mag der Gesellen Handqvele umb thun ... Mit gunst, dass ich mag der Gesellen Stuhl zu rechte richten ... (ako je to kdekoľvek zvykom) ... Mit gunst, dass ich mag abtreten, Mit gunst, dass ich mag Feuer aufblasen, ... Mit gunst, dass ich mag vor den Gesellen-Stuhl treten ... Mit gunst, dass ich mag abtreten ... Mit gunst, dass ich mag Feuer aufblasen, Mit gunst zum 1. 2. und 3 ten mahl.“ Keď pasovaný povie, že by rád odišiel, poíde k dverám izby, otvorí ich a rýchlo sa vráti k stoličke. Keď si chce sadnúť na stoličku, požiada o dovoľenie, spýta sa, či ju zvarili alebo ukovali. Spýta sa, aké chyby a hriechy o ňom vedia. Používali sa rôzne texty, ktorých publikovanie by bolo v protiklade so slušnosťou. Jeden text však ako príklad predsa len uviedol autor: „Wie lauten diese Formeln? Also: Die Gesellen geben dir gar viel Schuld: Du hinkest, du stinekst, ... kanstu nun einen finden, der ärger hineket und stineket, als du, so stehe auf, und hänge ihm den Schandfleck an, den du an hast Der Geselle, so das Feuer aufgeblasen, suhet einen, der ärger sey, und wird darauff der jenige herein geholet, so zum Gesellen soll gemacht werden. Wenn nun jener diesen siehet, so hänget er ihm die Handwvehle umb und setzet ihn auff den Stuhl.“ Starší tovariš žiada, aby mládenec vymenoval troch krstných otcov (Pathen), ktorí ho pasujú za tovariša. Medzitým oheň vychladol a ceremónia sa opakuje, keď si chce sadnúť. „Mit gunst ihr Gesellen, glimmet es noch?“ Krstný otec povie, že chce ísť ku krstnému synovi. Potom sa mládenca spýta: „Mein Pathe, wie hoch gedenekest du dir deinen ehrlichen Nahmen zu kauffen?“ Odpoveď znie: „Umb ein Fuder Krebse, umb einen Pholschen Ochsen, umb ein Maas Wein, umb ein gemest Schwein, so können wir alsdenn lustiger seyn, mit gunst zum 1. 2. und 3ten mahl, nachdem es Handwerekks gewohnheit ist.“ (Môj krstný syn, ako vysoko hodnotíš kúpu svojho počestného mena? Na jeden sud rakov, na jedného poľského vola, na isté množstvo vína, na jedného tučného brava, tak sa už môžeme veseliť, s úctou.) O skutočnej hostine nie je opísaný žiadny obrad, veď po prehnanych sľuboch nasledovala pravdepodobne konzumácia skromnejšieho jedla a pitia. – Mimočodom, aj z domácich zvykov v 17.– 18. storočí vo viacerých cechových remeslách písomne zaznamenali obvykle len jedálny lístok majstrovského stola. – Potom nasledovala siahodlhá prednáška s viazaným textom (Vorsage) o vandrovaní, rozlúčke s majstrom, s majstrovou manželkou, s tovarišmi, o odchode cez bránu mesta a o mnohých iných poznatkoch. Medzitým uvádzajú žartovné príbehy, záhady okolo príchodu, hľadani práce, atď. Na otázku kam ideš, položenú pri bráne, odpoveďou je, že ani sám neviem (Frisius 1705, 13–31).

Od obvyklých textov sa líšiacie, často hrubé, nevkusné dialógy a otázky tiež neboli zaznamenané, veď to zakazovali cechové zvyky. „Rede keiner nicht viel von Handwerekks

Gewohnheit und Geschichten, was Meister und Gesellen jung und alt auf der Herberge thun verrichten.“ Toho, kto sa previnil proti pravidlám a zvykom, potrestali (Frisius 1705, 33).

O podobne rozsiahlom pestovaní zvykov, spojených s pasovaním za tovariša, kupovaním, prijímaním mena (*Namenkauf*) za zachovali záznamy v tovarišskej knihe hrnčiarov z Miškovca z r. 1769–1894. Tu 565 tovarišov si zvolilo kvetinové mená, ktorých väčšina sa samozrejme objavuje aj pri zdobení na dekore hrncov. O ceremónii krštenia sa však ani odtiaľ nezachovali podrobnejšie opisy či texty (Bodó 1975, 93; Domonkos 2000, 183–184).

Teraz spoznaná tovarišská kniha kováčskych tovarišov je dôkaz toho, že styky so stredoeurópskym cechovým svetom boli plynulé a čulé, zvyky boli v 18.–19. storočí v celej krajine rozšírené.

(Preklad: Ida Gaálová)

Literatúra

BARTÓCZ JÓZSEF

2000 *A magyarországi kovácscéhekről.* Pápa.

BODGÁL FERENC

1971a A kovácsok lógyógyítása. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 10, 457–486. p.

1971b Kovácsmesterek és kovácscégek. *Herman Ottó Múzeum Közleményei* 9, 96–104. p.

BODÓ SÁNDOR

1975 Fazekas mesterlegények. Miskolcon 1768–1872. *Herman Ottó Múzeum Közleményei* 14, 89–92. p.

BRÄUER, HELMUT

1989 *Gesellen in sächsischen Zunft Handwerk des 15. und 16. Jahrhundert.* Weimar.

CAMPE, J. H.

1810 *Wörterbuch der deutschen Sprache.* I–IV. Braunschweig.

CEGLÉDI IMRE

1971 A gyulai kovács–kerékgyártó–bognár céh vándorlegény-protokkolumának elemzése (1803–1872). *Békési Élet* 6, 121–130. p.

CSATKAI ENDRE

1971 *Cégek.* Budapest.

DOMONKOS OTTÓ

1977 Céhkoszorú, céhkorona. *Népi Kultúra – Népi Társadalom* 9, 217–240. p.

2000 *A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai és szokásai a XV–XIX. században.* Budapest /Ipartörténeti Könyvtár I./

ÉRI ISTVÁN – NAGY LAJOS – NAGYBÁKAY PÉTER RED.

1975–1976 *Céhkataszter. A magyarországi céhes kézművesipar katasztere.* Budapest.

FÉNYES ELEK

1851 *Magyarország geographiai szótára* I–VI. Pest.

FRISIUS, M. F.

1705 *Der vornehmsten Künstler und Handwerker Ceremonialpolitica.* Leipzig.

- HÁZI JENŐ
1982 *Soproni polgárcsaládok, 1535–1848. I–II.* Budapest.
- ISENBERG, HEINRICH
1936 *Das Gesellenwandern und was damit zusammenhing. Altes Brauchtum in Handwerks.* Münster.
- KATONA IMRE
1975 Egy feketevárosi habán kézműs a XVIII. század elejéről. *Soproni Szemle*, 163–166. p.
- KITAIBEL, HANS
1985 A feketevárosi majolika korsó. *Soproni Szemle*, 267–268. p.
- SCHULZ, KNUT
1985 *Handwerkgesellen und Lohnarbeiter.* Siemaringen.
- THIRRING GUSZTÁV
1941 *Sopron házai és háztulajdonosai 1734–1939-ig.* Sopron.

New Resources for Studying the Traditions of Smith Men-Servants: Purchase of Names – Namenkauf (Summary)

Among guild traditions, the description of riddance, „baptism”, or „initiation” is widely known from numerous fields of trade and industry. We know that the disengaged men-servants entered a higher rank in the guild hierarchy, they were no longer allowed to walk on the mates’ rank after the so-called initiation. Up until now, we have had the most thorough description of the traditions, the extent, and the artifacts of the initiation procedure only from specific sources about weavers dating back to the 17th – 19th centuries.

Among these traditions, the rituals of giving and buying names (Namenkauf) constitute a distinct group. Up to the present time, several sources have surfaced in relation to the guild traditions. Our previous knowledge can be broadened with the help of the sources coming from the hitherto unexplored possibilities, such as the rich material of archives and museums situated in the Hungarian Kingdom before 1920 and annexed to various neighboring countries after the Paris Peace Treaty.

In my paper, I will present the letter of privilege given to the blacksmiths (Hufschmied) living in the settlement of Somlóvásárhely in Veszprém county in 1671.

A kovácslegények szokásainak újabb forrásai: névvétel – Namenkauf (Összefoglalás)

A szerző tanulmányában a céhes szokások körében külön csoportot képező névadás, névvétel (*Namenkauf*) szertartásaival kapcsolatban közöl újabb adatokat, mégpedig egy, az összefoglaló könyve (*A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai és szokásai a XV–XIX. században.* Budapest 2000) megjelenése után kezébe került dokumentum alapján. Az 1671-től privilegiumlevéllel rendelkező Veszprém megyei Somlóvásárhely patkolókovácsainak „legénykönyvéről” van szó, amelynek adatait a szerző részletesen elemzi, nemzetközi összefüggésekbe helyezi, megállapítva, hogy a 18–19. században élénk kapcsolatot tartottak fenn az egész közép-európai céhes világgal. A dolgozat magyar nyelven teljes terjedelmében (térképekkel, illusztrációkkal) olvasható: *Ethnographia* 118 (2007), 203–218. p.